

(*Deutscher Auszug*) — *Pseudogallica*. Nach dem Beispiel Melichs sind die gallica in der ung. Sprachwissenschaft sehr in Mode gekommen. Veri. weist aber nach, dass die von G. Bárczi aufgestellten provençalischen Etymologien auch formalen Forderungen meist nicht entsprechen und sämtlich anders zu erklären sind. — Das auch im dalm. Kroat. vorhandene *dézma* „Zehent“ geht wahrscheinlich auf eine friaulische Form zurück, die auch im Kroat. vorhandene *dézsma*-Variante auf eine venezianische. Letztere gehört mit der Vertretung des lat. *-ci*, *-ce-* durch *ž* in dieselbe Gruppe wie südsl. *kalež križ*,^b und *jašprišt* < *ašprišt* (< *aržb-prišt < lat. *arcipresbiter*) > ung. *esperes(t)*. — Da es im Ung. labiodent. *v* *gab*, kann ung. *bólt* „Gewölbe“ von altprovenç. oder altfranz. *volt(a)* nicht abgeleitet werden, nur ital. *wolta*, *bolta* odes südslaw. *bolta* können in Frage kommen. — *Szománc* > *zománc* und *sománc* > *zsománc* „Email“ können weder von provenç. noch von wallon. Wortformen abgeleitet werden, beide Varianten sind Entlehnungen aus dem Deutschen (< mhd. *smalz*). — *Malom* (< *mulun*) „Mühle“ und *molnár* „Müller“ können auch nicht auf altprovenç. *molin* und *moliner* zurückgeführt werden. Beide Wörter stammen besonders nach Ausweis der ung. Mühlenterminologie aus dem Slaw. Die Slawen müssen die römische Wassermühle durch deutsche Vermittlung noch vor der ung. Landnahme kennen gelernt haben, weil die aus dem Deutschen stammenden Wörter für „Mühle“ und „Müller“ in allen slaw. Sprachen vorhanden sind. Vermutlich haben die Slawen noch unumgelautete Formen übernommen, was nur vor 750 möglich war. Die Bekanntschaft der vorung. slaw. Bevölkerung der Theissebene mit der Mühle kann auch durch den ung. ON *Zomlin* (< sl. *za mǎlin-* „hinter der Mühle“) bezeugt werden.

Tápay és Szeged pecsétpöre

Tápay csaknem egy évezredig harcban volt Szegeddel. Dávid és Góliát harca volt ez, — Góliát győzelmével. Azóta, hogy néhai Ivánkovicz főügyész a tápai rétért folytatott százszentdős pert e század elején megnyerte, s ezzel a város végleg Tápay fölé kerekedett, szent a békesség, s az egykori vetélkedés emlékét már csak néhány tréfás kiszólás őrzi, míg ezeket is el nem felejtik. „Tápay a világ közepe!“ A nagy város a kis falut ezzel nevetségessé akarta tenni, valamint ezzel a találós kérdéssel is: „Melyek a világ hét legnevezetesebb városai?“ A felelet, melyet a városban minden gyermek tudott, így hangzott: „Tápay, Rábé, Pádé, Ószeszéke, Baktó, Sziliszéke, Fehértó“. Ezen a régiek Szegeden nevettek, Tápayen bosszankodtak. Mi lehetett az ellentétek forrása? Ezt ma már nehéz megtudni, hiszen ezen a vidéken a mult olyan jól el van temetve...

Tápay nem magyar szó; a mély és magas hangzó találko-

zása ily rövid, nyilván tószóban idegen eredetre vall. Tunyogi Csapó Ignác szerint Tápé avar telep. Lehet. Legrégibb okirati emléke 1138 szept. 3. A XIII. század elején a csongrádi várhoz tartozott, 1247-ben „néptelen hely“, melyet IV. Béla a szegedi hospeseknek adományoz. A török világban a város hűtlensége miatt Tápé birtoka visszaszállott a koronára. 1647-ben mindenestre kamarai birtok, éppenny, mint Szeged. Volt idő, hogy Tápén 30 ház volt s Szegeden ugyanakkor csak 28.¹

A Kamara 1719 júl. 18-án átadta Tápét Szegednek, mely ettől kezdve 1848-ig Tápé földesura volt. Ennyit mond a történelem Szeged és Tápé jogi kapcsolatáról, s nekünk elég is ennyit tudni, hogy a következő kis történetre felfigyeljünk.

1742 őszén, valami levelet kapott Szeged város Magistratusa Tápéről. Sokszor érkezett onnan levél, a nemes város jobbagyainak ügyes-bajos dolgaiban, a feltűnően kicsiny papírosra írott, szépen összehajtogatott levelek mindig így kezdődtek: „Dicsértessék a Jézus Krisztus!“ És mindig így végződtek: „A Tápai Bírák és Lakosság mind közönségesen“. Pecsét is szokott lenni a levélen, de mivel ezek az írások csak értesítő, vagy panaszkozó levelek voltak, rajtuk a pecsét csak dísz volt erő nélkül. 1742 őszén, azonban a város új notáriusa Kárász Miklós Antal véletlenül rápillantott a pecsétre is és miután már eleget csodálkozott rajta, a levelet bevitte a tanácsülésbe és consenatorainak megbotránkozva magyarázgatta. (Kárász ugyanis nemcsak jegyző, hanem tanácsnok is volt, s kétszeres javadalmat élvezett.) A Magistratus azonnal intézkedett is: „Menjen ki két hajdu Tápéra és hozza be a bírót!“ A többit már a Tanács 1742 nov. 21-i ülésének jegyzőkönyvéből tudjuk, ahol el van mondva, hogy személyesen megjelent az ülésen Marczibányi Lőrinc úr. Tekintetes Csongrád vármegye rendes jegyzője, Zaffiry Imre (szolgabíró) társaságában és magyarázatot kért: miért csukták be a tápai bírót és miért tartják még ma is fogva? A tanács azt felelte, hogy a bírót engedtlensége miatt tartja fogságban; ugyanis a bírót felszólították, hogy adja át a városnak a falu pecsétnyomóját, s a bíró a parancs teljesítését megtagadta. Pedig a Tanács szerint semmiképen sem illeti meg az a pecsét Tápét, melyet a körirat jogtalanul „nemes falunak“ nevez (l. ábra). A bíró addig, míg a pecsétet a falu földesurának, Szeged városának be nem szolgáltatja, áristomban marad.²

¹ Zsilinszky: Csongrádvármegye története I. K. 197 l.

² Szeged Város Tanácsi Jegyzőkönyve 1742 XI. 21.

Hogy erre az urak mit szóltak, az nincs benne a jegyzőkönyvben, de a két hónappal későbbi tanácsülés jegyzőkönyvéből következtetve, szabadon bocsájtották a bírót (kinek neve Tápay-Szabó György volt) s bizonyos egyezkedés indult meg, melynek az volt a vége, hogy Tápé panaszt tett a megyénél és két pecsétnyomóját, (melyek közül az egyik spanyolviaszkra, a másik ostyára készült) beszolgáltatta nem a városnak, hanem az alispánnak. A pecsétnyomókat a megye is kifogásolta és lefoglalta. Nem tudni ugyan, hogy mivel, de a falut megbékéltették és Tápé a megyéhez benyújtott panaszát, illetve Instanciáját visszavette.

Szeged város Tanácsának 1743 jan. 21-i ülésén a jegyzőkönyv tanúsága szerint Kárász Miklós jelentést tett a tápai pecsét ügyéről. Elmondotta, hogy Tápé visszavonta a panaszát, s lemondott a kifogásolt pecsétről; a pecsétnyomókat lefoglalta

1. ábra.

2. ábra.

a megye és megőrzés céljából levéltárba tette, nehogy a tápaiak ezután is használhassák. Miután azonban a pecsétnyomók a falu földesurát illetik meg, Kárász indítványára elhatározta a Tanács, hogy a pecsétnyomókat elkéri. Intézkedtek is, hogy a Tanácsnak az a tagja, akit a legközelebbi megyei közgyűlésre a város képviselőjében kiküldenek, kérje el a pecsétnyomókat a megyétől.³

Hogy azután mi történt, arról hallgatnak az írások, de beszélnek a pecsétek. A kifogásolt pecsét galambot ábrázol, fölötté ezzel az évszámmal „1641“, a pecsét körirata: „TÁPAI NEMES FALU PECZETI“ (1. ábra).

1743-tól kezdve a tápai pecséten ugyanaz a galamb szerepel, fölötté ezzel az évszámmal: 1743. A pecsét körirata: TÁPAI FALU PECZETT (2. ábra). A két első szó között a régiebb pecsét köriratából kihagyott „NEMES“ szó helye üresen

³ U. o. 1743 I. 21.

van hagyva! Ezt aligha lehet másként magyarázni: Tápé nem használja többé a nemes jelzót, mert megtiltották neki, de az új pecsét köriratában az üres sáv jelzi, hogy volt ott valami, amit Tápé nem akar feledni.

Mi történt tehát tulajdonképen? Tápé hamis pecsétet használt, míg ettől el nem tiltották? Lehet. Ezt a feltevést meg kell vizsgálnunk.

Feltéve, hogy Tápé hamis pecsétet használt, ennek valami okának kellett lennie. Két ok képzelhető el: 1. érdek, 2. hiúság.

Hogy Tápé büszkélkedni akart volna nemességével, nem valószínű. Csongrád megyében vagyunk, hol a XVIII. század ötödik évtizedében nem voltak birtokos nemes urak, kikhez hasonlók akartak volna lenni a tápaiak. Életmódjukban, ruházatukban, egész műveltségükben körülbelül egyformák voltak itt akkor az urak és a parasztok. Úr és paraszt számára az ökrök száma volt akkor a rang mértéke: akinek több ökre volt, többet adhatott el és nagyobb területet szánthatott, mint akinek kevesebb ökre volt.

Érdek nem vezethette a tápaiakat, mert fizettek ugyan úrbéri váltságot, de oly keveset, hogy jobb volt a helyzetük, mint a városi polgárságé, s nem nyomta őket a fölkelés kötelezettsége. Abban a korban, melyről itt szó van, többször is küldtek bizottságot Szegedre, „a városban lappangó nemesek felkutatására“. Nemességüket letagadva, némelyek még nevüket is megváltoztatva belopózkodtak a városba, hogy szabadulhassanak a nemeseket terhelő katonáskodás kötelezettsége alól. Így lett a nemes Sövényházyból polgári Uri, a nemes Poboryból polgári Kopasz és a nemes Kecskeméthyből paraszt Csiba. Semmi nyoma sincs annak, hogy Tápé, vagy a tápaiak közül valaki nemesi jogokat akart volna gyakorolni, pedig a nemes vármegye akkoriban többször is Tápén tartotta közgyűlését.

De ha valamely nemességhez fűződő érdek érvényesítését Tápé meg sem kísérelte, vajjon mi lehetett az oka annak, hogy pecsétjén mégis a „nemes falunak“ nevezte önmagát? A kifogásolt pecsétet valószínűleg már régóta használta, mert különben az új 1743-ban készült pecsét jobban hasonlítana a régihez és ha a felvidékről Szegedre nem került volna Kárász Miklós, a szegedi származású városi tisztviselők talán sohasem törődtek volna vele, hogy Tápé pecsétjének mi a felirata?

Több mint valószínű, hogy itt nem hamisítással állunk szemben. Valószínűbb, hogy itt egy régi emléknek, egy oly hagyománynak a megőrzéséről van szó, melyről a tápaiak tudták,

hogy jogokat és előnyöket nem várhatnak tőle, de amely nekik mint ősrégi emlék, mégis kedves volt.

A kifogásolt pecsét évszáma 1641. Bizonyos, hogy akkor Tápé nem volt Szeged birtokában. Hat évvel később, 1647-ben, Heves-Külsőszolnok-Csongrádmegye porta-összeírása azt mondja, hogy Tápé Ö.Felsége magyar kamarájához tartozik s 8 frt adót fizet, épen úgy mint Szeged, mely ugyanakkor szintén mint kamarai birtok szerepel.⁴

Szeged csak 1645-ben kezd mozgolódni Tápé ügyében: írást szerez az esztergomi káptalantól arról, hogy Tápé az övé, királyi adományok alapján. Valószínű, hogy ezt az okiratot a királyi Kamaránál is bemutatta Szeged, de ha bemutatta, hiába tette, mert, hogy a város úri jogát nem ismerték el, az eléggé nyilvánvaló abból a tényből, hogy Tápé továbbra is kamarai birtok maradt. Nem lehet kétségbevonni, hogy Tápé helyét, mely a tatárjárás után néptelen volt, IV. Béla Szegednek adományozta, s ezt két későbbi király, Zsigmond és Mátyás megerősítette. De az is kétségtelen, hogy 1561-ben Tápét nem tekintették Szeged birtokának, mert különben ezt a falut I. Ferdinánd király nem engedhette volna át hat évre Pelényi Bálintnak. Pelényinek Tápéhoz való joga (ha ugyan egyáltalán érvényesítette valaha ezt a jogot) 1567-ben bizonyára elenyészett. Egy ideig a gyulai várhoz tartozott Tápé, de a falu jogi helyzete a török világ alatt bizonytalan, vagy helyesebben szólva, a mai kor előtt ismeretlen, kénytelenek vagyunk azonban elfogadni azt a feltevést, hogy voltak valaha okiratok, melyek ma vagy lappanganak valahol, vagy pedig már megsemmisültek, de amelyek arról szóltak, hogy Tápé valaha nemesi kiváltságban részesült, bár ma nem tudjuk megmondani, hogy ezt a kiváltságot ki és mikor adományozta?

A török hódoltság után Szeged a tápai réthez való jogát arra alapította, hogy valamikor, még a hódoltság kezdetén a tápai határban agyonverték egy török katonát, s a falu helyett, melynek nem volt pénze, Szeged fizette ki a katona vérdíját.⁵

Mi szükség lett volna ily gyenge jogcímre hivatkozni, ha a királyi adományok érvényben maradása el lett volna ismerve?

Csak az 1719 V. 21.-i királyi adományozás és az 1719 júl. 18.-án megtörtént birtokbaiktatás tette Szegedet Tápé földesurává és Tápét Szeged jobbágyává. Bizonyos, hogy Tápé ez el-

⁴ Reizner: Szeged Története IV. K. Oklevéltár 186 l.

⁵ Reizner: Szeged Története I. K. 300 l.

len tiltakozott, még pedig azon jogcímen, hogy a község lakói királyi szabadosok (libertini regii). Hogy ezt mire alapították, nem tudjuk, de hogy minden alap nélkül nem lehetett ilyen kiváltságra hivatkozni a királyi kamara előtt, az kétségtelen. A tápaiak panasza, illetve tiltakozása nem ismeretes előttünk, de annak maradt nyoma, hogy ezt az iratot a kamara 1720 jún. 9-én Szeged városának megküldte és felszólította a Tanácsot, hogy a tápaiak panaszával szemben a maga földesúri jogait igazolja. Bizonyos, hogy ez az igazolási eljárás több mint tíz évig tartott, tehát nem lehetett könnyű dolog és hogy Tápénak volt valami irata, melyre a maga igényét alapította, azt eléggé bizonyítja az a tény, hogy amikor Szeged már tíz év óta fáradozott a maga jogának igazolásában, 1730 nov. 13-án a korona ügyésze, Grassalkovich, a királyi táblánál egyrészt Tápé, másrészt a Kincstár nevében perrel támadta meg Szegedet, melynek földesúri jogát akarta vitatni.⁶

Ez a per Szeged győzelmével végződött ugyan, de nem a város által allegált régi jog, hanem csak III. Károly király 1719 május 21-i adománylevele alapján, mely Tápét úgy adományozza Szegednek, hogy ezt a falut a város más földesurak módjára bírja. A város földesúri és a falu jobbágyi állapota ezzel kétségtelenné is vált, de ez nem zárja ki azt, hogy a tápaiak azelőtt, valaha — mint e perben állították — tényleg királyi szabadosok voltak, s ha ennek emléke élt köztük, akkor érthető, hogy pecsétjükön Tápét „nemes falu“-nak nevezték.

Az 1641-i pecséten a galamb jobb lábát egy almára helyezi, az 1743-i pecséten már nem látható, mi van a lába alatt. A pecsét így, amint van, címernek nem nevezhető, de a galamb az almával egy címerpajzsra elegendő. Ha ugyanebből a korból a két szomszédos falunak, Dorozsmának és Algyőnek a pecsétjét nézzük,⁷ azt látjuk, hogy a dorozsmai pecsét valamennyire még címerhez hasonlít: „Isten báránya“ van benne, mely Szeged és más városok címerében is előfordul, hol a pajzson, hol a sisak felett. Dorozsmának azonban nem volt földesura és lakói nem jobbágyok voltak, hanem szabad kunok. Algyő kétségtelen paraszt község volt és lakói tényleg jobbágyok voltak, pecsétjének szimbolikájában éppen ezért csak mezőgazdasági eszközök szerepelnek.

Tápé későbbi pecsétjeit kutatva, 1846-ban új formával találkoztunk.⁸

⁶ Reizner: Szeged Története I. K. 300 l. jegyzetben.

⁷ Tápay-Szabó László szegedi pecsét- és éremgyűjteményében.

⁸ Deák László tápai községi főjegyző úr szíves közlése.

A körirat: „TÁPÉ HELYSÉGE PETSÉTYE“ már nem mutatja, hogy a szövegből egy szó, (t. i. a „NEMES“) ki van hagyva. Az évszám 1846 (3. ábra). Akkor már lenyugvóban volt a nemesi kiváltságok napja, a „nemtelenek“ hivatalképtelensége megszűnt s a nemességnek már az emlegetése is népszerűtlen volt. A nemességi igény elejtésénél érdekesebb Tápé új pecsétjén az a körülmény, hogy a régi galamb helyébe páva lépett. Hogy kerül ide a páva? Önkényesen? Akkor a régibb pecsétre a galamb is önkényesen kerülhetett... A pecsétet figyelmesen szemlélve, azt látjuk, hogy az 1641-i pecséten a galamb jobb lábával almára lép. Száz évvel később az 1743-i pecséten a rajznak ez a része már egészen elmosódott, nem lehet megállapítani, hogy mi van a galamb lába alatt. Még száz évvel később, 1846-ban, aki az új pecsétnyomót készítette, vagy megrendelte, csak az 1743-i pecsétet tarthatta szem előtt, s mi-

3. ábra.

4. ábra.

után valami bizonytalan dolog volt a madár lába alatt, ezt a bizonytalan valamit halmocskának magyarázta. Lehet, hogy a halom így keletkezett. De hogy változott a galamb pávává? Talán úgy, hogy az, aki a pecsétnyomót véste, kedveskedni akart a megrendelőnek és galamb helyett, mely közönséges paraszti madár, ezért rajzolt elegáns, úri pávát. De az is lehet, hogy a pecsétnyomó megrendelője nem adott mintát: leírta a köiratot és azt mondta „A pecsétnyomó közepén valami nagy madár van“. A „nagy madár“ sas szokott lenni, vagy pelikán, — miután itt egyikről sem lehetett szó, a pecsétvész a pávát választotta. Lehet, hogy így volt, lehet, hogy nem így volt; ha valaki jobban tudja, majd megmondja, hogy volt.

Annyi bizonyos, hogy amikor divatba jöttek a modern gummibélyegzők, ezek is a pávát tartották meg, nem a galambot (4. ábra).

Tápay Szabó Gabriella.